

BOOK REVIEWS

**Anniversaries and Editorial Events at Tomis, Professor Valentin
Ciorbea – A New and Valuable Monograph, Dedicated to General Paul
Teodorescu (1888-1981). Dimensions of Creativity**

Stoica Lascu

Anniversaries and editorial events at Tomis: Professor Valentin Ciorbea - a new and valuable monograph.

For many years, the professor from Constanța - a Transylvanian native, born 77 years ago (October 12, 1946) in the ancestral, ethnogenesis area of the Apuseni Mountains - Valentin Ciorbea has constantly offered us relevant documentary contributions, real gifts for Clio Muse and lovers of history.

Today's most prominent historian of Dobrogea has not only confined himself to some segments of national history that have him as a precious pioneer and bibliographic landmark (the history of the Port of Constanța, the history of the Merchant Fleet, the history of interwar Dobrogea), but also - as a genuine and honest "professional" - as a researcher and "writer" on various thematic fields (including universal history - especially the Second World War).

In the last decade, part of the substance of his concerns has been circumscribed by the revelation of the life and activity of General Paul Teodorescu (1888-1981), an army man with multiple merits in the organization and endowment of the Romanian Army (including higher military education), a minister (1937-1940), the one about whom Professor Ciorbea reveals that "he dedicated his life from adolescence until passing to the eternal ones to the great institutions of the Romanian people: the Church, the Army and the School, whose role in the history and progress of our nation he understood, explained and promoted. He was constantly concerned that each of them would increase their material and spiritual endowment. He showed and developed his special qualities, creativity and unparalleled ingenuity, on a basis constituted by the constant study of military science, on vast readings done "pencil in hand", as they say, and under the apprenticeship of generals Mihail Aslan and Constantin Iancovescu" (p. 345).

Initiator-founder of "General Paul Teodorescu" Research Centre for the Cooperation of the Orthodox Church with the Romanian Army (and of *Misiunea/Mission* journal), Professor Valentin Ciorbea is at the initiator of a series of scientific activities and the recovery of the memory of a symbol (completely marginalized in the years '40s-'60s, of the Romanian Army - concretized, in editorial terms, through the conception and printing of the volume *Adjutant General Paul Teodorescu (1888-1981)*.

135 Years Since Birth. [Foreword: Dr. Petre Otu] (The Academy of Romanian Scientists, Archdiocese of Râmnic, “General Paul Teodorescu” Research Centre for the Cooperation of the Orthodox Church with the Romanian Army), The Publishing House of the Academy of Romanian Scientists, Bucharest, 2023 /357 pp.; ill., facsimile/.

The substantial tome is structured according to the rigor and usage - unfortunately, less and less respected today - of the preparation of a scientific monographic work:

Foreword (pp. 9-12), Preamble (pp. 13-15), Family and childhood (pp. 17-27), School years (pp. 28-31), In Fălticeni garrison – a promising career start (pp. 32-37), Professor and Instructor at the Infantry Officers' School. A self-taught man. The story of the sticky candy (pp. 38-41), “I predict he’ll make a good officer” (pp. 42-45), Missions in the Second Balkan War and the Great War. The role of generals Mihail Aslan and Constantin Iancovescu in military training and the attachment to the “noble career of arms”. Subordinate of Prince Carol (pp. 46-56), Higher military studies “which bring him fame in the country and in France” (pp. 57-63), The years 1924-1928. Chief of Staff at the General Aviation Inspectorate – a “perfectly” organized structure (pp. 64-77), “The greatest satisfaction in my career ‘Michael the Brave’ no. 6 Guard Regiment” (November 6, 1928-November 1, 1932) (pp. 78-97), Military Diplomat (November 1, 1932-November 31, 1936). “His reports always being interesting” (pp. 98-119), Director of the Higher War School (December 1, 1936-September 4, 1937). Reform of military higher education. Building the Campus (pp. 120-136), Minister in ten Governments (4 September 1937-10 May 1940). The last meeting [5/6 September 1940] with Carol II (pp. 137-204), The years 1940-1954 – a period full of trials (pp. 205-224), “At the age of 76, without family, no help and nothing to live on”. The struggle for survival (pp. 225-245), The scientific work and its academic value (pp. 246-273), The portrait of Carol II (pp. pp. 274-276), Tips and principles of conduct in life (pp. 277-278), Founder and renewer of holy places (pp. 279-290), General Paul Teodorescu’s personality from the perspective of distinctions and tributes (pp. 291-304), Preparation for the transition to the eternal ones. The death and the funeral ceremony (June 17-21, 1981) (pp. 311-323), General Paul Teodorescu in historiographical landmarks. “The Research Centre for the Cooperation of the Orthodox Church with the Romanian Army” (pp. 324-344), Epilogue (pp. 345-346), Selective Bibliography (pp. 347-352), Name Index (pp. 353-357).

Prof. Valentin Ciorbea: “We did not begin the realization of “Paul Teodorescu Project” from scratch. Colleagues under the guidance of Clio had published key data and conclusions for his work. Later, other colleagues joined us. The studies and documents collected in the volume [Constanța: 2013] *Adjutant General Paul (Pavel) Teodorescu (1888-1981). The vocation of creativity* and published [in advance, some of them, and] in the *Mission* journal have been of great help to us, facilitating our knowledge of some essential aspects of the General’s activity. As far as we are concerned, we directed our attention from the beginning to the detection of essential documents related to the activity of General Paul Teodorescu. First of all, his *Memoir*, the pension file kept in the National Military Archives, the tributes received from colleagues and scientific forums. In our

desire to bring the distinguished reader in the company of historical sources, we let them speak where necessary, making partners in the present biography the authors who presented, appreciated and characterized this personality. Of particular informative value are the two files in the custody of the archive of the National Council for the Study of Security Archives - C.N.S.A.S.)” (p. 15).

“General Paul Teodorescu’s connections with Special Operation Executive (S.O.E.) are mentioned by Eugen Cristescu. Investigated by the Soviets in Moscow, Cristescu reported that Antonescu would have dismissed Teodorescu on the grounds that he fervently supported the British” (p. 212). “Following the expropriations [in 1948] of the building, the farm and the land in Joița, General Teodorescu decides to [illegally] go abroad. He was caught and arrested [in December 1948; convicted, he will be released in March 1954] in Timișoara. During the investigation, he will detail the circumstances of his decision to go into exile in written statements” (p. 214).

“The advanced age led him to retire to Dintr-un Lemn/ One Wood Monastery. From here, on November 20, 1980, he authorized his nephew Paul Dan Teodorescu, designated by the General as the sole heir, to collect his pension from the postman who brought it to him monthly and of course to send it to the Holy Monastery. According to the legal provisions, his nephew Paul Dan Teodorescu took his last pension on January 1981 [2,533 lei]” (p. 244).

Equally, “The programs initiated to raise military higher education to university level, the creation of the Higher War School campus [inaugurated in December 1939] (since 1949: Military Academy, since 1991: Academy of Advanced Military Studies, since 2003: “Carol I” National University of Defence - o.n.), where the conditions for the didactic process were of European value, were beneficial in the training of commanders and chiefs of staff for large units. The Aviation, the Navy and the Romanian ports experienced remarkable achievements under the ministry of General Teodorescu” (p. 345).

Prof. Petre Otu, the author of the Foreword: “The problem that has arisen is that if using the relations of cooperation with the monarch, they have been diverted for personal benefit or of a close group, through acts of corruption, through decisions contrary to the public interest, etc. The documents put into circulation in the work, namely those from the extensive investigation ordered by Ion Antonescu on former dignitaries, show that Paul Teodorescu could not be charged with irregularities in the management of public funds, so the trial in which he was involved was not completed. Professor Ciorbea’s view on this issue has a high degree of credibility, and further research could definitively settle the dispute” (p. 12).

Based on an exhaustive documentation, written in a pleasant style - of the author's own clarity and brevity -, which facilitates the reader’s knowledge of the subject more easily, the latest book of the professor from Constanța, Valentin Ciorbea, comes to be added as a new and solid contribution to enriching our national Historiography today.

NOTE de LECTURĂ și CONSIDERAȚII PERSONALE

Alexandru Mamina, *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatură și arta în societatea românească (1829 – 1989)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 232 p.

Prof. univ. dr. Ioan Scurtu

Am citit cu interes și plăcere cartea *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatură și arta în societatea românească (1829 – 1989)* scrisă de încă tânărul istoric Alexandru Mamina. M-au impresionat bogăția informațiilor vizând evoluția literaturii și artei pe parcursul a 160 de ani, precum și analiza concretă și nuanțată a operelor și activității scriitorilor și artiștilor din unghiul de vedere menționat în titlul volumului.

Am trăit o parte din perioada abordată în carte, timp în care am fost un cititor pasionat al cărților de literatură, am frecventat sălile de teatru și cele de expoziții ale operelor de artă. Dar, mai ales, am fost preocupat de analiza societății românești sub toate aspectele: politic, cultural, social, economic, moral. Ca urmare, pot depune mărturie și-mi permit unele considerații fiind în cunoștință de cauză.

Autorul a stăruit asupra contextului în care scriitorii și artiștii și-au desfășurat activitatea, cel mai adesea fiind nevoiți să înfrunte opoziția sistemului și să recurgă la diferite modalități pentru a face cunoscută și promova propria lor operă. Între acestea fabula, plasarea subiectului într-o altă epocă istorică, aluzia, sugestia, echivocul, transferul de sens (p.14).

Cartea este și o replică la adresa celor care, fiind mereu „pe val”, s-au erijat în îndrumătorii vieții culturale-științifice din România, trecând rapid dintr-o „barcă” în alta. Este cazul unor foști staliști care, după 1989, au devenit „promotorii” democrației în România, punând etichete și dând sentințe, pentru a acredita ideea că nimic valoros nu s-a realizat în anii „dictaturii comuniste”. Pentru mine, ilustrativ este Silviu Brucan care în anii 1946 - 1952 elogia măsurile represive luate de Ministerul de Interne împotriva liderilor PNT și PNL, pentru ca după 22 decembrie 1989 să fie inițiatorul organizației „civice și anticomuniste” numită Grupului de Dialog Social și să fie considerat „ideologul” noului regim democratic.

Alexandru Mamina demonstrează că în anii socialismului totalitar a existat o evoluție: în anii ocupației sovietice multor scriitori și artiști li s-a interzis publicarea sau expunerea operelor proprii, iar unii au fost arestați invocându-se motive politice.

S-a promovat realismul socialist, cu eroi exemplari care luptau împotriva dușmanului de clasă, cu elogierea regimului stalinist, care „asigura progresul în

toate domeniile” și clădea un viitor „luminos” tuturor oamenilor muncii. Această viziune simplistă a fost abandonată în bună parte după retragerea trupelor sovietice din România în 1958. În conducerea PMR (PCR) au fost promovați activiști care au reușit să deschidă calea spre accesul la creațiile literare și artistice valoroase ale unor personalități interzise până atunci, precum scriitorii Lucian Blaga, Octavian Goga, Vasile Voiculescu și Ion Barbu sau pictorul Ion Țuculescu. Vechii staliști s-au opus cu înverșunare promovării valorilor naționale, folosind acuzațiile de naționalism și protocronism, care ar fi incompatibile cu ideologia socialistă și comunistă.

Autorul se referă la controversele de după 1989 privind aprecierea Tezelor din iulie 1971, apreciate în *Raportul final* al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România ca fiind „un monument de obscurantism jdanovist. Cea ce a urmat a fost o restalinizare radicală”. Am analizat contextul istoric în care a fost publicat respectivul document și am constatat că autorii acestui pamflet politic nu fac nici cea mai mică referire la repetatele acuzații și amenințări ale Kremlinului la adresa conducerii de la București și a independenței României. Ele au fost reale: revoltat de faptul că în august 1968, Nicolae Ceaușescu a condamnat intervenția a cinci state membre ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, mareșalul Andrei Antonovici Greciko a propus o acțiune similară împotriva României, raportând lui Leonid Ilici Brejnev, secretarul general al CC al PCUS, că armata sovietică „este pregătită și operațiunea poate fi realizată mult mai rapid decât în cazul Cehoslovaciei”. În cartea mea intitulată *Martor la impunerea, evoluția și prăbușirea regimului socialist totalitar din România (1957 – 1989)*, publicată la Editura Junimea în 2024, am citat mai multe documente, între care stenograma întâlnirii Nicolae Ceaușescu - Leonid Ilici Brejnev din mai 1970, când liderul sovietic i-a adus acuzații grave omologului său român: „Poziția României este pusă uneori în contradicție deschisă cu a celorlalte țări socialiste” referindu-se la stabilirea relațiilor diplomatice cu R.F. Germania în ianuarie 1967, act care „a lezat interesele RDG și pozițiile comunității socialiste”; „România nu a pășit în rând cu partidele frățești, refuzând să rupă relațiile diplomatice cu Israelul” în timpul războiului din iunie 1967 cu statele arabe; vizita lui Nixon în august 1969 la București „a avut un caracter de cochetărie cu puterile imperialiste”; „România vrea să obțină avantaje economice prin schimbarea cursului său”; „Poate că România nu mai dorește să participe la tratatul de la Varșovia. Și în acest caz ar trebui să o spună deschis”. Pe un ton amenințător, liderul sovietic a conchis: „Noi nu putem trece peste acestea”. Replica lui Ceaușescu a fost fermă: „România respinge în mod categoric aprecierile, acuzațiile și insinuările conducerii sovietice”. Istoricul american Larry Watts a publicat documente care demonstrează că în 1969 conducerea sovietică a trecut România din rândul statelor „deviaționiste” (alături de China și Albania), în categoria „adversarilor Tratatului de Varșovia și în rând cu țările membre ale NATO”. Nicolae Ceaușescu nu putea face abstracție de faptul că

politica sa de reforme interne și de deschidere internațională a generat ostilitatea conducerii URSS, cea de-a doua mare putere a lumii (după SUA). Pentru a evita ca România să aibă soarta Cehoslovaciei, conducerea de la București și-a declarat fidelitatea față de teoria marxist-leninistă și reluat unele practici restrictive în domeniul culturii și propagandei, care au fost anunțate de Nicolae Ceaușescu în iulie 1971.

Pe drept cuvânt, Alexandru Mamina apreciază că „nu s-a revenit niciodată la concepția totalitară a realismului socialist, nici măcar atunci când presiunea ideologică a puterii s-a accentuat din nou” (p. 157). Pot depune mărturie prin propria mea activitate: între 1971 și 1989 am publicat: singur 2 volume de documente și 5 în calitate de autor și coordonator; 6 cărți de autor, 4 în calitate de coordonator și coautor, la alte 16 fiind coautor; 109 studii în reviste de istorie. Cele mai multe se referă la perioada 1918 - 1944, abordând activitatea unor partide și lideri politici, alegerile parlamentare, rolul parlamentului, politica externă, starea de spirit și mentalul colectiv, precum și evenimente esențiale precum Marea Unire din 1918 și 23 august 1944. Aproape de fiecare dată, „cerberii” de la Secția Propagandă a CC al PCR mi-au pus piedici și a trebuit să fac memorii, să cer audiențe, să obțin noi referate de la Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, de la Consiliul profesoral al Facultății de Istorie dar nu m-am lăsat învins și am reușit. Cei fără operă au lansat în ianuarie 1990 ideea că în „anii comunismului” nu s-a permis publicarea de lucrări științifice și că ”trebuie s-o luăm de la zero”. Am replicat atunci în Consiliul Facutății de Istorie, unde s-a făcut această afirmație: „Să o ia de la zero cei care se află la zero, pentru că cei care au o operă, vor continua să scrie și să publice”.

Alexandru Mamina prezintă date concrete privind „contacte, negocieri și complicități (precum acelea dintre scriitori și cenzori) în domeniul culturii” (p. 153), cu referire la operele unor scriitori precum Marin Preda, Marin Sorescu, Eugen Barbu, Augustin Buzura, Titus Popovici, la filme realizate de Sergiu Nicolaescu, Mircea Mureșan, Malvina Urșianu, Mircea Danieliuc care s-au înscris în cultura antisistemică. Foarte interesante sunt paginile în care autorul demonstrează că etichetele aplicate unor scriitori și artiști, ca fiind susținători ai sistemului sunt simpliste și, în fond, neadevărate, demonstrând că „apartenența la zona puterii le oferea o mai mare libertate de manevră, de expresie și de critică, ei scăpând cenzorilor de la nivelele inferioare sau medii ale ierarhiei politice și administrative” (p. 213). Sunt prezentate fapte concrete și aprecieri ale celor care au fost implicați în activitatea acestora. Despre Dinu Săraru, membru supleant al CC al PCR (1979 - 1984), directorul Teatrului Mic, actorul Ștefan Iordache avea să spună: „Nimeni nu știa cu ce sacrificii se făceau spectacolele [...] Nimeni nu știe prețul plătit de Săraru, de actori sau de regizori. Câte discuții am avut cu oamenii care răspundeau de noi la Securitate – discuții nonviolente, dar sâcâitoare” (pp. 212

- 213). Am frecventat Teatrul Mic, unde, prin efortul lui Dinu Săranu, s-au pus în scenă piese valoroase, scrise de autori români și străini, unele cu evidente aluzii la actualitatea politică din România. În cartea lui Mamina este dat un alt exemplu: rolul avut de Alexandru Balaci, membru supleant al CC al PCR (1974 - 1979), la revista *Viața Românească*, despre care a scris Ileana Mălăncioiu: "Când s-a luat decizia ca revista să fie girată de Alexandru Balaci, care era vicepreședinte al Uniunii [Scriitorilor] m-am temut, ca toată lumea, de o schimbare în rău. Dar, în pofida articolelor sale conformiste, noul șef al revistei s-a dovedit mult mai deschis decât ne-am fi așteptat; nu a respins nici o colaborare a celor care, prin ceea ce scriau, se situau la polul opus lui. În plus, fiind pentru publicarea textului integral, telefona la Consiliul Culturii și chiar la Secția Propagandă a Comitetului Central atunci când era cenzurat un autor valoros" (p. 214). Alexandru Mamina, care a publicat o carte despre Cenaclul Flacăra înființat și condus de poetul Andrei Păunescu, apreciază că a fost un „fenomen”, care a avut o extraordinară audiență. De regulă, spectacolele începeau cu câteva cântece și poezii dedicate partidului și „cârmaciului” după care, timp de trei-patru ore, se recitau poezii și se interpretau cântece despre Eminescu, Horea, Avram Iancu, despre Alba Iulia și Marea Unire, despre mănăstirea Putna și Ștefan cel Mare etc. Cenaclul era un „spațiu de libertate” pentru sute de mii (chiar milioane) de tineri (spectacolele se desfășurau pe stadioane). În acea atmosferă de entuziasm colectiv, la 29 decembrie 1983, „Adrian Păunescu proclama nici mai mult nici mai puțin decât că adevărata sărbătoare națională a românilor este 1 decembrie” (p. 103). Se subînțelegea că nu era 23 august prezentat în propaganda oficială ca revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă condusă de PCR.

Un caz special, la care se referă Alexandru Mamina, este Dumitru Popescu, membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, autorul romanului *Pumnul și palma* (3 volume, publicate în 1980, 1981 și 1982). Am citit cu interes acel roman în care prezenta situația României în timpul ocupației sovietice, când liderii PMR se conduceau după indicațiile primite de la Kremlin, iar dedublarea devenise un mod de existență a activiștilor, care se întrebau: „Este posibil să condamni un lucru și în același timp să-l justifici?” Am aflat din presă că romanul a generat o polemică sovieto-română. Într-un amplu articol din 4 mai 1983, „Literaturnaia gazeta” au fost publicate fragmente din cartea lui Dumitru Popescu pentru a demonstra că autorul a calomniat URSS. Am citit replica publicată în „România literară” cu titlul semnificativ: *Cu foarfecile împotriva adevărului*, în care se demonstrează că în gazeta sovietică s-au prezentat citate scoase din context, pentru a demonstra o teză preconcepută.

M-am bucurat că Alexandru Mamina s-a referit și la o carte antisistemică – *Ademenirea*, scrisă de Romulus Zaharia, care abordează situația din centrul universitar Cluj în primii ani de după 23 august 1944, caracterizată prin „recrudința, sub

protecția noilor legi democratizante, a unei activități febrile inspirată de burghezia ungurească și de rămășițele horthyste strecurate în partid” (p. 94).

Am fost implicat în problematica acestei lucrări. Citez din cartea mea intitulată *Povestiri adevărate. Memorii*, publicată la Editura Junimea în 2022: „În 1981 am fost solicitat de Mircea Măciu, directorul Editurii Științifice și Enciclopedice, și de Elena Docsănescu, director adjunct la Consiliul Culturii, să fac un referat, în calitate de specialist în istoria contemporană a României, la romanul *Ademenirea*, de Romulus Zaharia, predat Editurii Dacia din Cluj-Napoca. Acțiunea romanului avea loc în Clujul anilor 1945-1946, pe care-l cunoșteam din studiile mele la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei, dar și din discuțiile avute cu Ștefan Pascu și Zaharia Boilă la Cluj-Napoca, precum și cu Octavian Ghibu și Corneliu Coposu în București. Știam că foștii horthyști, deveniți peste noapte democrați, au ocupat, cu sprijinul armatei sovietice, posturile de conducere din Cluj, ca și din tot Ardealul de nord-est ocupat de Ungaria în 1940-1944, dedându-se la acte de violență împotriva românilor. Universitatea „Regele Ferdinand” fusese evacuată la Sibiu și Timișoara după dictatul de la Viena din 30 august 1940, iar noile oficialități se opuneau reînțarcerii acestora în Cluj. Guvernul de la București a acceptat să existe o Universitate maghiară și abia după aceea Universitatea românească a putut să-și deschidă porțile, la 25 septembrie 1945./ Romulus Zaharia descria această realitate, axându-se pe activitatea studenților români, insistând asupra manifestației din 10 mai 1946 și a grevei acestora, precum și a atacului violent al muncitorilor maghiari de la întreprinderea „Dermata” și de la CFR asupra căminului „Avram Iancu”, în noaptea de 28/29 mai 1946. [Ulterior am aflat că eroul romanului, părintele Arcadie, era viitorul mitropolit Bartolomeu Anania.] / În referatul trimis Consiliului Culturii am apreciat: „Cartea conține pagini de o mare densitate, autorul dovedind o reală măiestrie în recompunerea unui tablou dramatic de anvergură asupra vieții politice și a stării de spirit din județul și orașul Cluj în perioada 1945-1946”. Am semnalat unele erori materiale și am conchis că „romanul reflectă realitatea istorică și propun să fie publicat”. / După ce cartea a apărut, s-a iscat un adevărat scandal politico-diplomatic româno-maghiar și româno-sovietic. În octombrie 1983 am fost invitat de Ion Traian Ștefănescu -prim-vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pe care-l cunoșteam din vremea studenției sale la Facultatea de Drept din București - să-i fac o vizită. Acesta m-a întâmpinat cu declarația că a rămas „entuziasmat” după ce a citit cărțile mele, mă prețuiește ca istoric etc. etc. Intrând în subiect, mi-a spus că a primit de la CC o reclamație foarte dură împotriva cărții *Ademenirea*, autorul Romulus Zaharia fiind acuzat de șovinism, ură de rasă, naționalism și de falsificarea istoriei. M-a rugat să particip, în calitate de istoric, la elaborarea unui răspuns din partea Consiliului Culturii. / În cabinet a intrat Adriana Bittel, care m-a condus într-un birou de la Consiliul Culturii, unde se afla Alexandru Căprariu, directorul Editurii Dacia, înconjurat de un nor de fum de la țigările pe care le fumase; era galben-negru la față și extrem de afectat. După câteva minute,

în birou a venit Romulus Zaharia, pe care atunci îl vedeam pentru prima dată: un domn de vreo 50-55 de ani, cu părul alb, foarte abătut. Le-am spus că apreciez romanul și că, indiferent ce se va întâmpla, pentru istorie rămâne faptul că în 1983 au existat un scriitor și o editură care au avut curajul să prezinte realitățile din Clujul anilor 1945-1946. / După aceste scurte discuții, Căprariu și Zaharia s-au retras. Apoi am discutat cu directorul Radu Constantinescu și cu Elena Docsănescu despre modul de lucru. Mi-au prezentat memoriul și au propus ca răspunsul să fie structurat pe cinci puncte: sovieticii, evreii, ungurii, Maniu, comuniștii. I-am rugat să-mi dea memoriul și un exemplar din lucrare, pe care să pot marca cu creionul textele pe care le aveam în vedere; voi lucra acasă, unde am fișe scoase de la Arhivele Statului și de la Biblioteca Academiei, urmând să vin cu referatul peste trei zile. Au fost de acord. / Am scris pe câte o coală de hârtie cele cinci puncte, am scos citate din *Ademenirea*, am inclus informații și documente istorice pentru fiecare în parte, prin care se dovedea că acuzațiile erau false. Am anexat o listă bibliografică, un documentar cu legislația din acei ani, precum și extrase din discursul liderului comunist Lucrețiu Pătrășcanu rostit la Cluj în 1946. Au ieșit 22 de pagini, pe care le-am predat doamnei Docsănescu. / A doua zi, Ion Traian Ștefănescu mi-a dat telefon, zicând că referatul meu este „beton” și l-a trimis „capetelor pătrate” de la Secția Propagandă a CC al PCR. Probabil că acest referat a avut un rol moderator, deoarece am aflat că Alexandru Căprariu și Romulus Zaharia au primit sancțiuni oarecum moderate: ambii au fost sancționați pe linie de partid cu vot de blam cu avertisment, iar revista „Contemporanul” a publicat un „articol de direcție”, prin care scriitorii erau atenționați să fie mai atenți atunci când abordează anumite subiecte. Cel mai grav era faptul că romanul *Ademenirea* a fost scos din librării în februarie 1984”. Este cert că mai multe persoane care făceau parte din sistem au avut un rol în publicarea acestei cărți: în primul rând autorul, dar și directorul Editurii Dacia, referentul, directorul adjunct și directorul din Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Decizia de retragere a cărții din librării a fost luată după ce o mare parte a tirajului fusese deja difuzată.

În cartea mea de memorii m-am referit pe larg la Mircea Măciu, directorul Editurii Științifice și Enciclopedice, care s-a implicat cu tot sufletul în obținerea aprobărilor pentru publicarea cărților mele privind istoria Partidului Național-Țărănesc (1926 - 1947) în 1983 și istoria monarhiei în epoca modernă și contemporană, în 1988. Evident, eu nu am fost un caz singular; cu aceleași probleme s-au confruntat A. Simion, Gheorghe Buzatu și alți istorici care au reușit să publice cărți valoroase, întemeiate pe documente, care pot fi înscrise în cultura antisistemică.

Capitolul „Avatarurile naționalismului” din *Cultură sistemică și cultură antisistemică* începe cu următoarea apreciere: „În zilele noastre naționalismul este echivalat cu adversitatea față de liberalismul globalist, cu antieuropeanismul (când apare sub termenul de euroscepticism sau de suveranism), în general cu o atitudine holistică, autoritară, de impunere în spațiul public a elementelor de identificare colectivă

(națională, statală, sau mai bine zis național-statală) în detrimentul dreptului la diferențiere individuală. De asemenea este asociat cu regimul dictatorial, sub sintagma național-comunismului ceaușist” (p. 48). Promotorii aceste viziuni (de împrumut) au acționat metodic și cu perseverență, reușind ca în „România educată” să obțină în 2023 votarea legii prin care istorii au fost scoasă din școală pentru ca tineretul să nu cunoască trecutul poporului român la care să se raporteze și să compare cu situația actuală.

Alexandru Mamina demonstrează, cu fapte concrete, că naționalismul a fost în secolul al XIX-lea un curent ideologic și politic european, care a condus la formarea statelor naționale (Grecia, România, Italia, Germania etc), că naționaliști au fost marii oameni de cultură, precum Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Simion Bărnuțiu, N. Iorga, Carol Szathmari, Nicolae Grigorescu, Andrei Mureșanu, precum și remarcabili lideri politici - Alexandru Ioan Cuza, Ion C. Brătianu, Nicolae Titulescu sau regii Carol I și Ferdinand. Este citată cronică de V. A. Urechia din 1869 la albumul cu fotografii și monumente. Autor este Carol Szathmary, iar inițiativa și finanțarea aparțin domnitorului: „prin el Măria Sa Carol I ne-a arătat odată mai mult că a lucra pentru viitor este a iubi și respecta trecutul, acea rădăcină fără de care nu poate fi tulpina presintului și fructele viitorului” (p. 64). Prin opera lor, marii scriitori și artiști au stimulat sentimentele patriotice ale românilor, Alexandru Mamina oferind mai multe exemple, între care piesa *Apus de soare* scrisă de Barbu Ștefănescu Delavrancea – „un omagiu adus lui Ștefan cel Mare, într-o perioadă în care, pentru românii din Bucovina mai ales, Ștefan cel Mare era un simbol al suveranității și, prin extensie, al unității naționale” (p. 72).

Am citit la pagina 100 o foarte pertinentă apreciere la cei care „s-au plasat pe o poziție europenistă și proamericană, uneori ostilă nu numai naționalismului – înțeles ca exagerare a sentimentului patriotic -, dar și națiunii române ca atare, tratată în registrul derizoriu sau chiar insultător (Horia Roman Patapievici)”. Am lecturat elucubrațiile acestui absolvent al Facultății de Fizică - devenit după 1989 istoric, critic literar, filosof, îndrumător cultural - care nu s-a sfiit să scrie: „Toată istoria, peste noi a urinat cine a vrut. Când i-au lăsat romanii pe daci în formula hibridă străromânească, ne-au luat la urinare slavii. Se cheamă că ne-am plămădit în această clisă daco-romano-slavă. Apoi ne-au luat la urinat turcii. Era să ne înecăm, așa temeinic au făcut-o. Demnitatea noastră consta în a ridica mereu gura zvântată, iar ei reîncepeau. Apoi ne-au luat la urinat rușii, care timp de un secol și-au încrucișat jetul cu turcii, pe care, în cele din urmă, având o bășică a udului mai mare, i-am dovedit”. Același Patapievici aprecia în anul 2000: „Eminescu este cadavrul nostru din debara, de care trebuie să ne debarasăm dacă vrem să intrăm în Uniunea Europeană”. În 2022, Patapievici a reluat această „teză”, explicând că a urmărit să facă, „în oglinda entuziasmului unanim pentru Caragiale, bilanțul anului Eminescu, care fusese deja festivizat marcat și ratat, în 2000”. A emis „judecăți de valoare” cu totul originale: „Ca poet național, Eminescu nu mai poate supraviețui, deoarece noi ieșim azi din zodia naționalismului”; „Interesant Eminescu nu mai poate

fi, deoarece tot ce e interesant în Eminescu e pur german”; „Eminescu nu mai poate apărea decât exasperant de învechit, iar cultura română din ultimii ani, în lupta pentru integrare euro-atlantică, nu dorește decât să scape de tot ce este învechit”; „Pentru nevoia de chip nou a tinerilor, care în cultura română de azi doresc să-și facă un nume bine văzut în afară, Eminescu joacă rolul cadavrului din debara”. Pentru „meritele” sale, Patapievici a fost numit în 2005 directorul Institutului Cultural Român de președintele Traian Băsescu.

Mondialişti civiști - care cultivă cu înverșunare anticomunismul - „consideră naționalismul o manipulare propagandistică și politica de independență a României sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu o înșelătorie, o manevră mediatică în fond cu voia nemărturisită a puterii sovietice tutelare” (p. 85).

Nu intra în structura cărții o analiză concretă, dar pot da un exemplu semnificativ. Politrucii de după 1989 – pe care eu i-am numit civiști, pentru a-i deosebi de adevărații reprezentanți ai societății civile - au recurs la falsificarea grosolană a atitudinii lui Ceaușescu și în fond a României față de evenimentele din Cehoslovacia anului 1968. Semnificativ este „Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România”, precedat de Mesajul președintelui Traian Băsescu, adresat Parlamentului în ziua de 18 decembrie 2006, devenit document oficial al statului român fiind publicat în <Monitorul Oficial al României>, partea a II-a, nr. 196 din 28.12.2006. În acest Raport se poate citi la pagina 137: "<Scena balconului> din 21 august 1968, în timpul căreia Ceaușescu s-a adresat din balconul clădirii Comitetului Central unei mulțimi de 100 000 de persoane adunate în Piața Palatului din București și a condamnat intervenția Pactului de la Varșovia la numai câteva ore după invadarea Cehoslovaciei, care a devenit o legendă a comunismului național, nu a fost altceva decât o *mascaradă* (subl.ns. - IS), dar a funcționat: liderul neostalinist însetat de putere, lipsit de orice înclinație democratică, a reușit să trezească brusc entuziasmul popular". Acest text a fost preluat dintr-o lucrare publicată de Vladimir Tismăneanu în 2005, fără a se face mențiunea de rigoare. Este limpede că prin asemenea aprecieri civiștii au urmărit nu numai denigrarea lui Nicolae Ceaușescu, ci și trimiterea în derizoriu al unei pagini luminoase din istoria noastră, de solidaritate cu popoarele ceh și slovac căzute victimă agresiunii și de afirmarea a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României.

Cartea *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatura și arta în societatea românească (1829 – 1989)* este o importantă realizare istoriografică și un îndemn spre o abordare nouă, fără etichete și idei preconcepute a trecutului, precum și cu deplin curaj în aprecierea prezentului.

Ioan Scurtu, *Martor la impunerea, evoluția și prăbușirea regimului totalitar socialist din România (1957-1989)*, Iași, Editura Junimea, 2024, 246 p.

Prof. univ. dr. Ion I. Solcanu

Cartea de față a profesorului Ioan Scurtu urmează la numai un an și jumătate de la apariția, în aceeași editură, a volumului *Povestiri adevărate Memorii* încât, într-un anume sens, constituie o prelungire a precedentei. De altfel, chiar din *Cuvânt explicativ*, autorul avertizează cititorul că *Metoda este aceeași, relatarea propriilor mele trăiri, confruntate / completate, cu documente de arhivă* (p.6). În fapt, latura memorialistică, aceea de martor, este completată și susținută de documente – stenogramele ședințelor CEPex, ale convorbirilor liderului român cu alți șefi de state etc. Mai mult chiar, profesorul Ioan Scurtu își argumentează demersul cu mărturiile nemijlocite obținute de la personalități politice din anturajul imediat al lui Nicolae Ceaușescu precum Gheorghe Apostol, Gogu Rădulescu, Ioan Traian Ștefănescu, Ștefan Andrei (pe acești doi din urmă i-am cunoscut personal, grație lui Adrian Păunescu și Gheorghe Prisecaru încât, unele din mărturiile domniilor lor prezente în volum mi-au fost relatate și mie, chiar dacă tangențial !) toate marcate între paranteze drepte. Sintetizând, autorul supune unei analize obiective realitățile politice, economice, sociale, cultural-științifice și chiar sportive din România anilor 1957-1989, **realizând o frecă a societății noastre din acea perioadă**. Sunt evocate abuzurile greu de imaginat din vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej prin care au fost decimate elitele politice, intelectuale și militare, dar nu este omis meritul acestuia de a fi determinat pe liderul URSS – Nechita Serghievici Hrușciiov – să-și retragă trupele din România, instalate aici, cu mari costuri economice dar, îndeosebi, politice, imediat după 23 august 1944.

Cum este și firesc, cea mai mare parte a lucrării privește „epoca Ceaușescu”, de la preluarea puterii, când s-a dovedit mult mai abil decât „îndreptățitul” Gheorghe Apostol, la instalarea cultului personalității, dar și la impunerea Bucureștiului ca o veritabilă placă turnantă a diplomației deceniului opt al secolului trecut, cu importante realizări economice, până la gravele erori din următorul deceniu care conduc la *inevitabila prăbușirea a regimului socialist totalitar!* Toate acestea, pot fi urmărite cronologic, de-a lungul celor șase capitole, ale căror titluri extrem de sugestive evidențiază realitățile segmentului temporar: I. *De la obediență la independență națională* (p. 9-14); II. *De la prim-secretar al CC al PMR la secretar general al PCR* (p. 15-60); III. *România în relațiile internaționale* (p. 61-92); IV. *O decizie catastrofală: achitarea înainte de termen a datoriei externe* (p. 93-131); V. *Izolarea internațională a României* (33-170); VI. *Inevitabila prăbușire a regimului socialist totalitar din România și principiul dominoului* (p. 171- 245).

Cultul personalității a dominat viața românilor ani de-a rândul, fapt care explică de ce profesorul Ioan Scurtu supune atenției și analizează instalarea și evoluția acestui fenomen într-un întreg subcapitol, *La amemnițările sovietice – cultul personalității* (p. 27-60), urmărindu-l pas cu pas. La mai puțin de trei ani după obținerea celei mai înalte funcții în partid, de **secretar general** în cadrul primei plenare (din seara zilei de 23 iulie 1965) a noului Comitet Central, ales la al IX-lea Congres al P.C.R, Ceaușescu prelua, la 9 decembrie 1967, prin demisia lui Chivu Stoica și la propunerea acestuia, și funcția de președinte al Consiliului de Stat, votat în unanimitate de Marea Adunare Națională. Aceasta avea loc în pofida noului statut al P.C.R. adoptat de amintitul Congres care prevedea despărțirea funcțiilor de partid de cele de stat, *pentru un control real de partid, neinfluențat de dependențe incompatibile* (p.10). Autorul opinează că atunci, *în decembrie 1967 s-au pus bazele cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu* (p. 20). Considerăm că un moment crucial care a facilitat instalarea cultului personalității l-a reprezentat cel din 21 august 1968, prin care Ceaușescu și-a atras simpatia majorității covârșitoare a poporului român și, chair, a Occidentului când, urmare a invaziei Cehoslovaciei de către cinci dintre țările Tratatului de la Varșovia, în cadrul unei imense adunări populare din Piața Palatului unde a afirmat: *Uitați-vă, aici este întregul nostru Comitet Central, Guvernul, Consiliul de stat. Cu toții suntem hotărâți să servim cu credință poporul în construcția socialismului, în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței sale* (p.23-24, subl. ns. I.I.S.). Evident că, după evenimentul din 21 august 1968, pericolul invaziei trupelor sovietice a existat și pentru țara noastră. Între multe altele, o demonstrează și stenograma întrevederii dintre N. Ceaușescu și Tito de la Vârșeț, din 24 august 1968, publicată pentru prima dată de profesorul Ioan Scurtu, în 1998 (Vezi, p. 148, nota 23) încât, opinia autorului că pe fondul amenințărilor sovietice se consolidează cultul personalității apare ca o concluzie firească. Aceasta se întemeiază însă și pe documentele descoperite de istoricul și diplomatul Vasile Buga în Arhiva de politică externă a Federației Ruse: o scrisoare din 28 decembrie 1968 și stenograma întâlnirii Ceaușescu-Brejnev din mai 1969. Cel dintâi document – o scrisoare anonimă – a unui grup de *muncitori și intelectuali moldoveni din județele Galați, Vrancea, Vaslui, Iași Suceava și Botașani* adresată ambasadorului URSS la București, cu rugămintea de a fi adusă la cunoștința liderului PCUS, Leonid Brejdev, prin care calificau ca fiind demagogică politica de independență națională promovată de *clica Ceaușescu* și solicitau înlăturarea acestuia prin *aceleași acțiuni față de România ca și în Cehoslovacia* (p. 27-28).

Autorul numește **civiști** pe politrucii de după 1989, pentru a-i deosebi de adevărații reprezentanți ai societății civile. Între acești **civiști** sunt incluși și membrii Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Profesorul Ioan Scurtu demontează argumentat o parte din aserțiunile **civiștilor** cuprinse în *Raportul final* al amintitei Comisii Prezidențiale conforma căreia condamnarea de către Nicolae Ceaușescu a invaziei în Cehoslovacia ar fi fost o *mascaradă* sau că vizita în China și Coreea de Nord a contribuit la *accentuarea înclinațiilor staliniste ale lui Ceaușescu*

concretizate, în final, prin *Tezele din iulie* 1971, de re poziționare ideologică (p. 34). Autorul arată că, în realitate *cu patru luni înainte de a pleca în vizitele din Asia, Nicolae Ceaușescu a propus organizarea unei Plenare a Comitetului Central care să analizeze activitatea ideologică și să stabilească programul de activitate în acest domeniu* (p. 35), sens în care s-a constituit un colectiv condus de Ion Iliescu, menit să elaboreze materialul de bază. În opinia sa, grăbirea Plenarei și adoptarea *Tezeleor din iulie*, a fost determinată de rechizitoriul aspru făcut de Alexei Kosâghin la adresa politicii României și a PCR cu prilejul întrevederii de pe aeroportul din Moscova, la revenirea din Asia. În urma acestei întrevederi, George Macovescu avea să noteze în *Jurnalul* său că *Pericolul unei invazii de tipul celei din Cehoslovacia nu este înlăturat. Dosarul României crește neîncetat la Moscova*. Deși noua orientare ideologică, numită și *revoluția culturală* nu i-a convins pe liderii sovietici și ai celorlalte state membre ale *Tratatului de la Varșovia* care, cu toții susțineau înlocuirea lui Ceaușescu, acesta a continuat politica sa de independență națională pe tot parcursul deceniului al optulea din secolul trecut, impunând capitala României ca *centru al diplomației mondiale*: România, a fost singurul stat din blocul sovietic care a menținut relațiile cu Israelul și, în același timp, cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei; Ceaușescu a avut numeroase întrevederi, la București, cu președintele OEP, Yasser Arafat; România, a fost mediator între SUA și Vietnam, care s-a concretizat în semnarea *Acordului pentru încheierea războiului și restaurarea păcii* din 27 ianuarie 1973, pe temeiul căruia, după 50 de ani, în septembrie 2023 a fost încheiat un parteneriat strategic între SUA și Republica Socialistă Vietnam, etc.

Politica internă a PCR este analizată cu aceeași rigoare științifică în capitolul al IV-lea *O decizie catastrofală: achitarea înainte de termen a datoriei externe*. Mai întâi este supus atenției cititorului imensul efort constructiv al poporului încât, pe drept cuvânt, România deceniilor opt și nouă devenise un *imens șantier*: restaurarea fostelor palate regale și a zeci de monumente istorice religioase și laice, sub coordonarea Direcției Monumentelor Istorice, desființată ulterior, construirea centrului politic-administrativ din București (*Planul director de sistematizare al municipiului București. Memoriu justificativ* data din vremea lui Carol al II-lea care prevedea, între altele, ca sediul Parlamentului să fie plasat pe dealul Arsenalului, (p. 108). În țară s-au reluat lucrările la Canalul Dunăre-Marea Neagră și au fost finalizate în mai 1984 (64,5 km, care scurtează drumul dintre Medgidia și Agigea cu 400 km). Ideea data din secolul XIX. Un proiect aparținea agronomului Ion Ionescu de la Brad, publicat în *Journal de Constantinopol* din 4 aprilie 1851 (p. 113). Construirea Transfăgărășanului și amenajarea râului Dâmbovița au fost alte realizări importante ale inginerilor români.

Consecințele achitării datoriei externe înainte de termen au marcat grav nivelul de trai al românilor dar și domeniul economiei naționale lipsită de noile tehnologii. În paralel, în plan extern, România era tot mai izolată, Ceaușescu fiind diabolizat de presa occidentală și devenit nefrecventabil chiar pentru URSS, Gorbaciov urmărind

schimbarea vechilor lideri ai statelor satelite. Pentru diabolizarea lui Ceaușescu a fost larg utilizată la postul de radio *Europa liberă* cartea *Orizonturi roșii* a lui Pacepa, care conține și multe exagerări și chiar neadevăruri. Izolarea lui Ceaușescu s-a petrecut și pe fondul noilor realități internaționale: apropierea dintre cele două state germane, normalizarea relațiilor sino-sovietice, unificarea Vietnamului, sfârșitul războiului rece, „perestroica” lui Gorbaciov etc.

Interesante sunt, între multe altele, dezvăluirile autorului privind atitudinea lui François Mitterand și motivele pentru care a fost cel dintâi dintre liderii occidentali ai Europei care l-au atacat pe Ceaușescu (p. 144-145). În politica de izolare a lui Ceaușescu, Occidentul s-a folosit de măsurile politice interne, *unele voit exagerate* dar și de invenții. Spre exemplu, așa-zisa „vânzare” a cetățenilor români de etnie germană și evreiască a avut loc ca urmare a încheierii unor acorduri secrete între RFG și România și Istrael și România. Dacă până în 1989 s-au refugiat din România 120.000 de etnici germani, în 1990 a fost un exod de 111.150 de etnici germani, ceea ce îl îndreptățește pe autorul lucrării să conchidă că *România revenea la democrație și nu mai exista motivația din timpul lui Ceaușescu. Acest fapt arată că exista o stare de spirit, care depășea limitele unui regim politic* (p. 156).

O altă componentă de atac asupra lui Ceaușescu și a României analizată de autor este teza falsă și absolut gratuită a *persecutării minorității maghiare, supusă unui regim de asimilare forțată*, întemeiată pe revizionismul ungar, promovat de istoriografia de la Budapesta și amplificată de emigrația maghiară din Occident și SUA. În anii 1988 - 1989 propaganda revizionismului maghiar și contrapropaganda românească a atins cote înalte (după publicarea *Declarației de la Budapesta* din iunie 1989 în care se solicita și *Dreptul de reprezentare politică autonomă și la autonomie culturală a fiecărei națiuni*, la care au aderat unii români din exil, semnată și de regele Mihai în iulie 1989) suind până la Comitetul Politic Executiv al C.C. al PCR (p. 158-163).

Urmărind evoluția societății românești de-a lungul anilor 1957-1989, a politicii PMR/PCR sub conducerea liderilor acestuia – Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu – cititorul vârstelor a doua și a treia se regăsește în mare măsură și descoperă explicațiile multor acțiuni și evenimente pe care le-a trait, la unele dintre acestea fiind și martor și înțelege mai bine cum s-a ajuns la prăbușirea acestui regim totalitar. Pentru cititorii mai tineri, cartea profesorului Ioan Scurtu este un ghid prețios, de neînlocuit, pentru a recepta adevăruri istorice ale regimului totalitar, altele decât cele vânturate de civiști și de oportuniști.